IJTIMOIY-HUQUQIY DAVLAT TUZILISHI VA UNING ASOSIY FUNKSIYALARI

Namangan davlat universitetining mustaqil tadqiqotchisi

Kudratov Baxtiyor Aripjanovich

E-mail: baxtiyorqudratov@mail.ru

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O‘zbekistondagi ijtimoiy davlatning tuzilishi, funksiyalari, roli va ahamiyati o‘rganiladi.*

Kalit so‘zlar: *Ijtimoiy va huquqiy davlat, ijtimoiy davlatda tenglik tamoyili, “ijtimoiy davlat”ni modernizatsiya qilish, ijtimoiy va huquqiy davlat falsafasi.*

Ijtimoiy va huquqiy davlatning tuzilishi va funksiyalari ijtimoiy-falsafiy tahlilga mos keladigan muhim masaladir. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy va huquqiy davlat tushunchasi ham falsafiy, ham ijtimoiy jihatlarni qamrab oladi. Ijtimoiy va huquqiy davlatda davlat organlari markaziy, mahalliy va avtonom tuzilmalardan iborat. Ularning maqsadi samarali davlat boshqaruvini rivojlantirish va aholining huquqlarini ta’minlashdir.

Qonun ustuvorligi bilan boshqariladigan davlatda ijtimoiy tashkilotning asosiy maqsadi inson qadr-qimmatini himoya qilish va inson erkinligini ta’minlashdir. Ushbu falsafiy yondashuv davlat organlari faoliyatini cheklaydi va har bir fuqaroning teng huquqlarini kafolatlaydi, jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlaydi. Shunday qilib, ijtimoiy va huquqiy davlat tabiiy inson huquqlarini tan oladi va ularni himoya qilishni o‘zining asosiy maqsadi qiladi. Ijtimoiy va huquqiy davlatda fuqarolik jamiyatining roli katta ahamiyatga ega. Uning tashkilotlari ijtimoiy masalalarni hal qilishda va davlat va fuqarolar o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Ijtimoiy va huquqiy davlat fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga va ijtimoiy adolatni ta’minlashga intiladi. Bunga erishish uchun qonunlar va qoidalar samarali bo‘lishi kerak. Barcha fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash ijtimoiy va huquqiy davlatning muhim vazifalaridan biridir. Bunga erishish uchun davlat mexanizmlari mavjud.

Ijtimoiy davlat rivojlanishining dastlabki bosqichlarida uning erkinlik va tenglik tamoyillari ilgari surildi va ushbu tamoyillarga asoslangan ikkita fikr maktabi paydo bo‘ldi. Adam Smit, Jon Styuart Mill, Benjamin Konstant, Jon Lokk va boshqalar individual inson erkinligi nazariyasini himoya qilib, davlatning vazifasi bu erkinlikni har qanday aralashuvdan himoya qilish ekanligini ta’kidladilar. Ular erkinlik oxir-oqibat tengsizlikka olib kelishini tushunishsa-da, erkinlikni eng yuqori qadriyat deb hisoblashdi.

Ijtimoiy davlat tengligi printsipi Jan-Jak Russo tomonidan taklif qilingan. U individual erkinlikni inkor etmadi va barcha faoliyat tenglik tamoyiliga bo‘ysundirilishi kerakligiga ishongan. Shunday qilib, individual erkinlik tamoyili tashabbuskorlik va individual faoliyat, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va bozor iqtisodiyoti uchun imkoniyatlar ochadi. “Farovonlik davlati”ni modernizatsiya qilish yuqori rivojlangan mamlakatlarda munosabatlarni tartibga solishda keng va hal qiluvchi tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish siyosati sifatida tushunilgan. “Milliy davlat” tushunchasi G.Esping-Andersen tomonidan yangi institutsional va funktsional vazifalarni bajaruvchi rejim, u tomonidan taqdim etilgan “ijtimoiy davlat” sifatida talqin qilingan. Bu jarayonlarning barchasining umumiy xususiyati dominant liberal mafkura edi. Islohotlar iqtisodiyotni samarali tashkil etishga, qashshoqlikka qarshi kurashga va aholining ijtimoiy tabaqalari o‘rtasidagi tengsizlikning yangi shakllarini bartaraf etishga qaratilgan edi. Ijtimoiy davlatning zamonaviy tadqiqotchilaridan biri O.G. Rumyansev ijtimoiy davlatning asosiy tamoyilini quyidagicha ta'riflagan: “Davlatning asosiy vazifalari va majburiyatlari

shaxsning farovonligini ta’minlash, uning ijtimoiy himoyasi va xavfsizligiga erishishdan iborat”. Ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy tamoyili davlat institutlarining asoslari va funksiyalarida o‘zgarishlarni talab qilmaydi; Bu tamoyil davlat faoliyatining asosini tashkil etadi va ijtimoiy adolatsizlikni kamaytirishga qaratilgan.

Farovonlik davlatining funksiyalarini muhokama qilishda quyidagilarni e’tiborga olish kerak: 1) barcha an’anaviy funksiyalar farovonlik davlatiga tegishli; 2) farovonlik davlatining barcha funksiyalarining mohiyati uning umumiy ijtimoiy missiyasi bilan bog‘liq; 3) umumiy ijtimoiy funksiyalar doirasida farovonlik davlatining maxsus funksiyalari (mehnat va sog‘liqni saqlash, oila, onalik, otalik, bolalar va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarni himoya qilish, ijtimoiy tengsizlikni tartibga solish, xayriya, ilmiy tadqiqotlar va madaniy dasturlarni moliyalashtirish va qo‘llab-quvvatlash, ishsizlikka qarshi kurashish, bandlik uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyoti va davlatlararo munosabatlarni tartibga solish, ekologiya, madaniyat va ijtimoiy sohalarga oid dasturlarda ishtirok etish, shuningdek, umuminsoniy muammolarni hal qilish, jamiyatda barqarorlikni saqlash).

Ijtimoiy davlatning funksiyalari jamiyatning o‘zini o‘zi boshqarishiga qaratilgan bo‘lib, ular davlatning bevosita ko‘magida amalga oshiriladi. Bu funksiyalar ijtimoiy davlatning doimiy ravishda takomillashib borayotgan funktsional tizimini yaratadi. S.V.Kalashnikovning fikriga ko‘ra, ijtimoiy davlatning tamoyillari va funksiyalari ijtimoiy konsepsiyaning mohiyatini va ijtimoiy davlatning mohiyatini, shuningdek, davlatning ijtimoiy faoliyatining xususiyatlari va mexanizmlarini belgilaydi.

O‘zbekiston soxta inqilobiy sakrashlar va o‘zgarishlarsiz, balki asta-sekin, aholining keng qatlamlari manfaatlarini himoya qilib, bosqichma-bosqich va evolyutsion rivojlanish yo‘lini tanlaganini e’lon qildi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar tizimida davlat organlarining huquqiy maqomi va faoliyatini demokratlashtirish, ularning mas'uliyati va mustaqilligini mustahkamlash markaziy o‘rinni egallaydi.

Demak, birinchidan, ijtimoiy va huquqiy davlat - bu inson huquqlari va erkinliklari eng oliy qadriyat sifatida tan olingan, fuqarolarning ijtimoiy himoyasi kafolatlangan va davlat organlarining faoliyati qonunlarga asoslangan boshqaruv shaklidir. Ijtimoiy va huquqiy davlatda qonunlarning barchaga teng qo‘llanilishi ta’minlanadi. Davlat organlari ham faqat qonun doirasida harakat qiladi; ya'ni davlat fuqarolarga qonunlar orqali o‘z xohish-irodasini bildiradi va har qanday zo‘ravonlikdan tiyiladi. Ikkinchidan, davlatning asosiy vazifasi inson huquqlarini himoya qilish va ta’minlashdir. Bunga fuqarolarning siyosiy, iqtisodiy va madaniy erkinliklari kiradi. Davlatning vazifasi ijtimoiy muvozanatni saqlash va turli ijtimoiy qatlamlar o‘rtasida adolatli munosabatlarni ta’minlashdir. Davlat fuqarolik jamiyati institutlarini qo‘llab-quvvatlaydi, toki fuqarolar o‘z ijtimoiy manfaatlarini himoya qila olsinlar. Uchinchidan, davlat fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish uchun mustaqil sudlar va huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatini tashkil qiladi. Davlat kambag‘allar, nogironlar, yoshlar va ijtimoiy yordamga muhtoj boshqa guruhlarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan ijtimoiy siyosatni amalga oshiradi. Bunga nafaqalar, ta’lim, sog‘liqni saqlash va bandlik dasturlari kiradi. Davlat bozor iqtisodiyoti va xususiy mulkni himoya qilib, iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshiradi. To‘rtinchidan, davlat fuqarolarning siyosiy tizimda ishtirok etishi uchun sharoit yaratadi, erkin saylovlarni ta’minlaydi va davlat organlarining shaffofligini oshiradi. Ijtimoiy va huquqiy davlatning asosiy falsafasi inson

qadr-qimmati, erkinligi va huquqlarini ta’minlashdir. Bu tamoyil davlatning mavjudligining sababi va maqsadini belgilaydi. Beshinchidan, ijtimoiy va huquqiy davlat falsafasi ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslanadi. Bu nafaqat huquqiy, balki iqtisodiy va siyosiy tenglikni ham anglatadi. Bunday davlatning barqarorligi davlat va jamiyat o‘rtasidagi muvozanat, birdamlik va hamkorlikni talab qiladi. Davlatning vazifasi jamiyatni birlashtirish va uning umumiy manfaatlar yo‘lida faoliyatini ta’minlashdir. Ijtimoiy va huquqiy davlat falsafasi inson shaxsining qadr-qimmatiga asoslangan va uning erkinligi va huquqlarini kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Стучка П. Классовое государство и гражданское право. М. 2023. - 78 с.
2. Esping-Andersen G. Die drei Welten des Wohlfahrtskapitalismus. Zur Politischen Oekonomie de Wohlfahrtsstaates. Welten des Wohlfahrtskapitalismus. Der Sozialstaat in vergleichender Perspektive. — Fankfurt, 1998. Pp. 43-47.
3. Румянцев О.Г. Новая Конституция для России: наши подходы // Из истории создания Конституции Российской Федерации. Конституционная комиссия: стенограммы, материалы, документы (1990–1993 гг.): в 6 т. Т. 1: 1990 год / Фонд конституционных реформ; под общей редакцией О.Г. Румянцева. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 936 с.
4. Лащенко П.В. Проблемы современного скандинавского общества в условиях развитых социальных государств : диссертация ... кандидата философских наук. - Мурманск, 2015. - 198 с.
5. Калашников С.В. Социальная политика социального государства: эволюция теории и практики : диссертация ... доктора экономических наук. - Москва, 2003. - 330 с.

6. Rustamov X.A. Mamlakatni modernizatsiya qilishda hokimiyat tarmoqlarining o‘zaro hamkorligi. O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. 2023, [1/1] ISSN 2181-7324 -B. 147-149

7. Rustamov X.A. Davlat hokimiyatining bo‘linish prinsipi va o‘zaro munosabati. Фалсафий тадқиқотлар ва Ижтимоий фанлар халқаро журнали 2024, ISSN-E: 2181-2047, ISSN-P: 2181-2039. B. 36-39

8. Рустамов, Х. А. (2025, March). ВЗАИМНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ОРГАНИЗАЦИОННЫХ СЕТЕЙ В МОДЕРНИЗАЦИИ СТРАНЫ. In *International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (pp. 136-141).

9. RUSTAMOV, H. ANALYSIS OF REFORMS ON MUTUAL RESTRAINT AND BALANCE OF AUTHORITIES HOKIMIYAT ORGANLARINING O ‘ZARO TIYIB TURISH HAMDA MUVOZANAT BO ‘YICHA ISLOHOTLAR TAHLILI.